

ДОПОВІДЬ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ РАДИ З МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН: СВІТ *À LA CARTE* ЯК КРОК ДО БАГАТОПОЛЯРНОСТІ

Вікторія Орлик, *центр зовнішньополітичних досліджень НІСД*

15 листопада 2023 року Європейська рада з міжнародних відносин (ECFR) представила доповідь «*Життя у світі à la carte: чого європейські політики повинні навчитися у світової громадської думки*», в основі якої лежить аналіз масштабного опитування у 21 країні, присвяченого реаліям міжнародних відносин за межами Західного світу¹.

Висновки

1. Лідери Європи і США звикли вибудовувати зовнішню політику через призму конкурентних ідеологічних і політичних систем, тоді як результати опитування засвідчили, що більшість держав схильється до переваг відносин типу *à la carte* – велике меню, у якому уряди держав можуть прагматично обирати партнерів залежно від конкретної проблеми.

2. Китай і Росія не є конкурентами Заходу з погляду привабливості як місця проживання або ціннісних систем, у яких люди прагнуть жити. Очолований США безпековий блок також виступає пріоритетом у безпековому співробітництві, проте щодо економічної співпраці Китай названо привабливішим партнером.

3. Загалом люди за межами Заходу не прагнуть повного політичного союзу ні з Китаєм, ні з Європою чи США.

4. Війна РФ проти України та агресія ХАМАС проти Ізраїлю зачіпає Європу безпосередньо. Перемогу Росії більшість держав Центральної і Східної Європи сприймуть як екзистенційну загрозу, а конфлікт на Близькому Сході підважує внутрішньополітичну стабільність Західної Європи, де є потужні близькосхідні меншини. Однак більша частина держав прагне завершення війни в Україні якомога швидше, навіть попри ймовірну втрату частини окупованих територій.

5. Цінність, яку для опитуваних становлять західні стандарти життя, не означає віри в стійкість ліберального суспільства та в європейський політичний

---

¹ Living in an à la carte world: What European policymakers should learn from global public opinion. URL: <https://ecfr.eu/publication/living-in-an-a-la-carte-world-what-european-policymakers-should-learn-from-global-public-opinion/>

проект. Багато людей за межами Заходу висловлюють сумніви в життєздатності ліберальних суспільств і проекту ЄС зокрема.

6. Геополітична суб'єктність ЄС залишається слабкою. Переважна більшість європейців і далі вважають безпекові гарантії з боку США потрібними та єдино можливим, щоб убезпечити себе від воєнного вторгнення.

Масштабне опитування, проведене в 11 європейських державах (Данія, Естонія, Франція, Німеччина, Велика Британія, Італія, Польща, Португалія, Румунія, Іспанія і Швейцарія), державах CITRUS (Китай, Індія, Туреччина, РФ та США) і ще в п'яти великих державах (Бразилія, Індонезія, Саудівська Аравія, ПАР та Південна Корея), виявило складний геополітичний ландшафт, у якому жителі великих і середніх держав не готові приймати лише якийсь один фіксований набір партнерських відносин.

Геополітичне лідерство в змінюваному світопорядку

Захід утратить можливості реалізувати потенціал свого геополітичного лідерства, якщо й надалі сприйматиме світову політику в категоріях біполярного вибору («з нами чи проти нас»). Поки західні політики прагнуть зберегти теперішній міжнародний лад, в інших частинах світу уряди намагаються пристосуватися до його занепаду і прагнуть мати користь з нового «безладу».

Одночасно ЄС і США залишаються найпривабливішим місцем для можливої еміграції не лише через високі стандарти життя та економічний розвиток. Більшість опитуваних високо цінує західні стандарти дотримання прав людини і їхній захист, те саме стосується сфери контролю за інтернетом та інших питань «м'якої сили», де Китай і його союзники не витримують конкуренції. Тобто Західний світ асоціюється не лише з географічним простором і високими економічними й соціальними стандартами, а й набором політичних цінностей.

У військовому плані «жорстка сила» Заходу є також доволі привабливим елементом лідерства. Тісній співпраці зі США, а не з Китаєм у сфері безпеки надають перевагу більшість опитуваних у Бразилії, Індії, Південній Кореї, трохи менше в ПАР, Саудівській Аравії і Туреччині. Єдиним винятком є РФ, де більше від половини опитуваних обирають китайський блок, а за безпекове співробітництво із Заходом виступає лише 16 %.

Єдиний аспект, у якому Китай і його союзники перевершують Захід – їхня привабливість як економічного партнера. Перевагу близькості до китайського економічного блоку надала більшість респондентів з РФ, Індонезії, Саудівської Аравії, ПАР і Туреччини. У Південній Кореї думки розділилися навпіл, натомість у Бразилії та Індії перевагу надають тіснішим торговельним відносинам з блоком, очолюваним США.

Загалом у ситуації вибору мешканці опитуваних країн хотіли б перебувати в складі американського блоку (така думка переважає в Бразилії, Індії, ПАР, Південній Кореї, Туреччині), єдиним винятком є РФ, де 56 % обрали б китайський блок.

Отже, можна констатувати наявність великої кількості респондентів, які хотіли б обійтися без необхідності такого вибору, прагнучи сумістити західний спосіб життя та співробітництво в безпековій сфері під егідою США з одночасним широким економічним партнерством з КНР.

Автори дослідження доходять до висновку про формування нової моделі партнерства *à la carte* («за вибором»), коли уряди не спиратимуться на єдиний принцип союзництва, а прагматично дбатимуть про власні національні інтереси, обираючи різних партнерів у різних проблемних питаннях. А отже, США і ЄС з одного боку та Китай з іншого сприймаються не як конкурентні політичні моделі, а як потенційні партнери, з якими можна співпрацювати або ж конкурувати – залежно від конкретної проблеми.

Недооцінка цих прагнень зумовлює часто хибні переконання західних політиків, що переваги наявного світопорядку підштовхнуть інші держави до партнерства у справі його підтримки й збереження. Натомість для жителів незахідного світу зміни, які Захід оцінює як «безлад» і руйнування усталених моделей, видається перебудовою, яку можна використати у власних інтересах.

Вибіркове співробітництво у світі, охопленому війною

Невідповідність привабливості західних держав (зокрема з їхніми політичними цінностями) і готовністю інших держав приєднатися до них як союзників найяскравіше виявляються в питаннях війни і миру. Багато західних лідерів були шоковані тим, що їхні колеги з інших частин світу не надали агресії Росії проти України такого самого екзистенційного значення і не об'єдналися довкола США і ЄС для захисту України та принципів наявного міжнародного порядку, очолюваного Заходом.

Отже, привабливість західних країн і цінностей не переходить у підтримку західної політики. Країни CITRUS в опитуванні продемонстрували думку, що війна Росії проти України має скінчитися якомога швидше, навіть якщо це означатиме втрату територій для України. Згідно з опитуваннями, таке бачення переважає в Бразилії, Індонезії, Саудівській Аравії та ПАР.

Поширеною є думка, що особливе значення, яке Захід надає війні в Україні, є прикладом західних подвійних стандартів у той час, як світ є ареною численних воєн, конфліктів і різних альянсів довкола них.

Значна частина опитуваних вважають, що війна в Україні може бути не так ціннісним конфліктом, як проксі-війною між «великими державами». Більшість жителів Китаю, РФ, Саудівської Аравії і Туреччини вважають, що США і Росія перебувають у стані війни, а також не визнають провини РФ у її розв'язуванні, а умовний Захід (Україна, ЄС або ж США) – це серйозна перешкода на шляху до встановлення миру.

Тривожною ознакою є те, що більшість опитуваних сумніваються в спроможності Заходу вплинути на ситуацію в Україні і вважають цілком імовірною перемогу РФ протягом найближчих п'яти років. Навіть у Європі 30 %

респондентів висловили переконання в можливій перемозі РФ (проти 38 % за перемогу України). Подібна оцінка може призвести до перегляду значення перемоги України для майбутнього європейського і міжнародного порядку.

Загальне відчуття глобальної незахищеності і втрати віри в спроможність Заходу забезпечити глобальний порядок матимуть наслідки далеко за межами України. Багато громадян підтримують прагнення своїх держав отримати ядерну зброю, вважаючи це єдиним надійним шляхом захистити власний суверенітет. Приклад України, що відмовилася від ядерного арсеналу в обмін на гарантії безпеки з боку США, РФ і Великої Британії та стала жертвою їх брутального порушення з боку Росії, лише посилив переконання: лише ядерна зброя здатна забезпечити безпеку країни.

І тоді, як найвпливовіші держави ЄС – Франція і Німеччина – ведуть полеміку про допустиме використання навіть цивільної ядерної енергетики, більшість жителів Китаю, Індії, Саудівської Аравії, Південної Кореї і США вважають, що їхні держави повинні мати доступ до ядерної зброї.

Така втрата віри в Захід як безпекового гаранта неодмінно позначиться і на інших театрах світової політики. Цілком реалістично оцінено шанси на початок третьої великої війни – збройного конфлікту між США і Китаєм через Тайвань. Цілком імовірним його вважають 52 % китайців, 39 % американців і 35 % європейців.

Проте навіть європейці не висловлюють готовності підтримати свого головного трансатлантичного союзника – лише 8 % європейців заявили, що підтримали б військову участь своєї держави у війні за Тайвань, тоді як у США готовність підтримки висловили 32 %, проте в обох випадках більшість висловилося проти такого сценарію.

Чому «м'якої сили» недостатньо

Опитування показало, що ЄС має величезний ресурс «м'якої сили», жодна з незахідних держав не може суперничати з Євросоюзом, коли мова йде про «силу тяжіння». Проте більшість жителів країн CITRUS сприймають Європу не як однорідну єдність і спільноту, а насамперед як окремі потужні держави – Францію, Німеччину, Велику Британію (попри Brexit).

Проте довіра до «жорсткої сили» ЄС і його ролі як геополітичного актора залишається на доволі низькому рівні. Респонденти за межами Європи чітко розмежовують привабливість Європи як місця проживання, з одного боку, а з іншого – спроможність і перспективність ЄС як політичного проекту, вважаючи цілком реальним сценарієм розпад Євросоюзу впродовж наступних 20 років. Дослідження засвідчило важливу кореляцію між перемогою України у війні з РФ та майбутніми перспективами ЄС – ті, хто вірить у поразку РФ, бачать малоімовірним розпад Євросоюзу і навпаки.

Не менш істотним є взаємозв'язок між очікуваннями розпаду ЄС і крахом демократії в США. Серед неєвропейських респондентів 2/3 тих, хто вірить у

занепад Євросоюзу, дотримуються думки, що протягом найближчих двох десятиліть США перестануть бути демократичною державою.

Серед європейців нині панують дві конкурентні стратегії.

З одного боку, це прихильники *концепції біполярного світу*, у якому демократії протистоять автократіям, а отже, Європа повинна й надалі найтісніше взаємодіяти зі США – як із носієм спільних цінностей.

Однак внутрішня політика Сполучених Штатів і далі поляризується, і американські політичні еліти дедалі менше зважатимуть на європейські інтереси. Імовірно повторне обрання Дональда Трампа різко проявить цей момент. У будь-якому разі, очевидне зміщення фокуса уваги США на Китай означатиме необхідність для європейців брати на себе більше відповідальності, у тому числі за ситуацію в Україні.

Прибічники *концепції «стратегічної автономії»* дещо втратили популярність із початком повномасштабної війни в Україні, коли реальність довела потребу тісної трансатлантичної взаємодії. Прагнення бути самостійним гравцем має підкріплюватися реальними можливостями Європи впливати на світову політику, насамперед посиленням інструментів «жорсткої сили».

Європейцям треба вкладати дедалі більше засобів у воєнний вимір «жорсткої сили» та забезпечення власної безпеки, спираючись на те, що вони вже зробили у справі підтримки України. Дальше розширення ЄС, навіть до моменту завершення війни в Україні, також зробить Євросоюз впливовішим і авторитетнішим у світі жорсткої геополітичної та гео економічної конкуренції.